

Sibiryaya Türk Destanlarında Kadın Tipleri

ÖĞR. GÖR. DR. ŞERİFE ORAL YENİAY*

Öz

Sibiryaya destanları içerisinde kadınlar, toplumsal, sosyal ve kültürel yapının önemli bir parçası olarak farklı özelliklerde ve görünümde karşımıza çıkar. Bu destanlarda, genellikle tabiat ile iç içe geçmiş bir yaşam tarzı benimsendiği görülür. Bu bakımdan destan kadınlarının rolleri ve görünümleri insanların günlük hayatını anlamak, toplumun değerlerini ve kültürüne dair bilgi edinmek için ipuçları barındırır. Sibiryaya destanları bu çerçevede belirlenip kadın figürler tespit edilerek bu figürlerin destan içerisindeki rolleri değerlendirilmiş ve hikâyeye olumlu-olumsuz etkileri ortaya konmuştur. Sibiryaya destanlarında kadınlar genellikle doğurganlık, şifacılık, kültürün ve neslin devamlılığını sağlayıcı, toprağın ve doğanın bereketini sağlayıcı, yaşam döngüsünü düzenleyici kutsal varlıklar olarak görülür ve bu sebeple kadınlara değer verilir. Bu figürler, hem toplulukların tabiat ile olan ilişkisini düzenler hem de tabiatın döngüsel yapısının devamının sağlanmasını sembolize eder. Destanlarda kadınların, hem sosyal ve toplumsal yaşamın hem de manevi dünyanın bir figürü olarak doğurganlık ve şifacılık, savaşçılık ve bilgelik özellikleriyle geniş bir yelpazede rol üstlendiği görülür. Bu destanlar değerlendirilerek kadınların toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olduğu ve sahip oldukları özellikler ve rolleri ile topluma nasıl katkıda buldukları tespit edilebilir.

Bu çalışmada, Sibiryaya destanlarında kadın figürlerinin toplumsal, sosyal ve kültürel yapının önemli bir parçası olarak nasıl yer aldığını incelemek amacıyla, destan metinleri incelenerek kadın kahramanlar tespit edilerek kadın figürlerin rolleri, işlevleri, toplumsal rolleri ve görünümleri değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Sibiryaya destanlarında kadın figürlerinin toplumsal, sosyal ve kültürel yapının ayrılmaz bir parçası olarak nasıl yer aldığını ve bu figürlerin destanlardaki rollerini ortaya koymaktır. Bu yöntem ve amaç doğrultusunda, Sibiryaya destanlarındaki kadın figürlerinin toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olduğu ve sahip oldukları özellikler ile topluma nasıl katkıda buldukları destan metinlerinden hareketle detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Sibiryaya destanları, kadın, anne, eş, kahraman tipi, bilge kadın tipi

TYPES OF WOMEN IN SIBERIAN TURKISH EPICS

Abstract

In Siberian epics, women appear as an important part of the social, cultural, and societal structure with different characteristics and appearances. These epics often depict a lifestyle intertwined with nature. In this regard, the roles and appearances of women in the epics provide clues to understanding people's daily lives, societal values, and culture. By identifying and

* Yozgat Bozok Üniversitesi, e posta: serife.yeniay@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2826-5417

Gönderim tarihi: 3 Haziran 2024

Kabul tarihi: 7 Ağustos 2024

evaluating the roles of female figures in these epics, their positive and negative impacts on the story have been revealed. In Siberian epics, women are generally seen as sacred beings who ensure fertility, healing, the continuity of culture and lineage, the fertility of the land and nature, and regulate the cycle of life, and thus, they are valued. These figures not only regulate the relationship of communities with nature but also symbolize the continuation of nature's cyclical structure. In the epics, women are seen to take on a wide range of roles, including fertility and healing, warrior and wisdom, as figures of both social and societal life and the spiritual world. By evaluating these epics, it can be determined that women are an integral part of the social structure and how they contribute to society with their characteristics and roles.

In this study, to examine how female figures in Siberian epics are an important part of the social, cultural, and societal structure, epic texts were analyzed, and female heroes were identified. The roles, functions, societal roles, and appearances of female figures were evaluated. The aim of this study is to reveal how female figures in Siberian epics are an integral part of the social, cultural, and societal structure and their roles in the epics. In line with this method and purpose, the female figures in Siberian epics have been examined in detail based on epic texts to determine how they contribute to society with their characteristics.

Keywords: Siberian epics, woman, mother, wife, hero type, wise woman type

GİRİŞ

Destanlar, hem toplumun kültürel ve tarihsel olarak derinlikleriyle ilişkili hem de kolektif belleğini, inançlarını ve geleneklerini içinde barındıran epik öykülerdir. Bu epik öykülerde erkek kahramanlar kahramanlık, macera, zafer ve trajedi gibi temalarıyla öne çıksa da, kadın karakterler de önemli bir yer tutar. Destanlarda erkekler kadar kadınlar da, çeşitli rollerde ve karakteristik özelliklerle karşımıza çıkar. Destanlarda kadınların rolü, sadece aşk ya da fedakârlıkla sınırlı değildir; aynı zamanda kadın, gücü, bilgeliği, cesareti ve bazen de kurnazlığı ya da ihaneti simgeleyen figürler olarak da resmedilirler.

Antik mitolojilere bakıldığında kadın figürünün çok çeşitli özellikler ve güçler barındırdığı görülmektedir. Söz gelimi; Antik Yunan ya da Roma mitolojilerinde geçen tanrıçalar, kadınların farklı yönlerini temsil etmektedir. Athena savaş, bilgelik ve stratejiyi simgelerken, Afrodit aşk ve güzelliği sembolize eder (Bknz: Elçi, 2018, s.827-840). Bütün bu mitolojik figürler aslında, destanlarda kadın karakterlerin şekillenmesinde ve onlara ilham verilmesinde önemli bir role sahiptir. Toplumların yaşam şekillerine, inançlarına bağlı olarak kadın kahramanların sınırları, sembolleştirilen özellikleri değilse de ortak semboller de olabilmektedir.

Kadın ve erkek psikolojik ve fiziksel olarak birbirinden farklıdır. Bu fiziksel ve psikolojik farklar yaşamın birçok alanına yansıdığı gibi destanlara da yansımıştır. Erkek yaratılışı ve tabiatı itibariyle dış dünya ile ilgili işlerle meşguldür, dış dünyanın tehlikelerine karşı yuvayı ve yurdu korumakla görevlidir, Kadın ise iç dünya ile ilgilidir, iç dünyanın ve ailenin düzeni, aile içi ilişkilerle görevlidir. Bu sebeple ailenin temeli olarak kadın görülmüştür. Yaratılış özelliklerini yaşama entegre eden kadın, hem aile içerisinde hem de dış dünya ile ilişkisinde erkeğin yanında, onun en büyük yardımcısı olmuştur. Destanlardan hareketle kadının hem aile içerisinde soyun devamlılığını

ve ailenin düzenini sağlamada görevlidir hem de yurdu koruyan bir savaşçı, ata binebilen, kılıç kullanabilen bir alp olabildiği görülmektedir. Bu vasıfları ile sembolleştirilen kadın aslında hem kendi doğasında hem de erkeğe benzer bir doğa ile vasıflandırılmıştır.

Sözlü anlatılarda kadın farklı fonksiyonlarda yer almıştır. Bu fonksiyonlar kadının var olan vasıfları ile ilgili olabildiği gibi sözlü anlatının türüne göre de farklılıklar barındırmaktadır. Bu makale de destan türü içerisinde kadının fonksiyonları ve vasıfları incelenmek istenmiştir. Sözlü anlatılarda kadının fonksiyonlarını inceleyen tipoloji çalışmaları yapılmıştır. Fakat konumuz itibariyle bu çalışmada sadece destan türüne odaklanılmıştır. Destan türü içerisindeki kadınları destandaki işlevine, görevine ve fonksiyonlarına göre sınıflandıran çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Kronolojik olarak incelendiğinde; Metin Ekici, "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri" adlı makalesinde tip kavramını açıklamış ve Dede Korkut destanlarındaki kadın tiplerini:

1-İdeal Eş ve Anne Tipi

2-İdeal Sevgili Tipi

3-Yardımcı Tipi. (Ekici, 1999, s.123-138) olarak üçe ayırmış ve kadın tiplerini örnekleri ile açıklamıştır.

Ahmet Saçkesen "Er Tabıldı Destanı'nda Kadın Tipleri" isimli makalesinde Kırgız Türk destanlarından Er Tabıldı destanında yer alan kadın karakterleri:

1. İdeal eş ve anne tipi

2. İdeal sevgili tipi

3. Yardımcı tipi (Saçkesen, 2007, s. 489-495) olarak üçe ayırmıştır. Makalede kadın karakterler tanıtılmış ve örnek gösterildiği başlığa ne sebeple uygun görüldüğü açıklanmıştır.

Çiğdem Akyüz, "Manas Destanı'nda Alp Kadın Tipi" adlı makalesinde; Manas destanını erkek egemen bir anlatı olarak tanımlar ve kadın tipini de bu tanımdan hareketle başlıklarlandırır. Akyüz, erkek egemen bir anlatı olarak tanımladığı Manas Destanı'nda yer alan alp kadın tipini;

1. Aktör Tipi

2. Cinsiyet Tipi

3. Sembol Tipi (Akyüz, 2010: 169-180) olmak üzere üç ana başlık altında incelemektedir. Akyüz de Ekici gibi; Türk destanlarında yer alan kahraman "alp tipi"nin meydana gelişini yahut böyle bir tipe ihtiyaç duyulma sebebini konar-göçer hayat tarzının zorluklarına bağlamaktadır. Ekici de konar-göçer hayat tarzının erkeğin gücüne ihtiyacından kaynaklı olarak erkek kimliğinin destanda ön planda olduğuna değinir.

Mehmet Emin Bars "Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın Tipleri" adlı makalesinde öncelikle kadının Türk kültür tarihindeki yeri hakkında kısaca bilgi vermiş ve ardından Türk destanlarında kadın tipler üzerine yapılan çalışmaları ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiştir. Bu çalışmalardan yola çıkarak Türk kahramanlık destanlarındaki kadın tiplerini şu başlıklar altında toplamıştır:

1. Alp (Aktör, Kahraman) Kadın Tipi

2. Bilge (Sembol) Kadın Tipi

3. Eş (Sevgili) ve Anne Kadın Tipi

4. Yardımcı (Haberci) Kadın Tipi

5. Düşman Kadın Tipi (Bars, 2014, s. 122-140).

Makalelerde yapılan sınıflandırma çalışmalarından hareketle, kadın tiplerinin belirlenmesinde, kadınların destan içerisindeki rollerinin etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca farklı araştırmacılar tarafından yapılan bu sınıflandırmalar, Türk destanlarında yer alan kadın karakterlerin zenginliğini ve rollerinin çeşitliliğini de ortaya koymaktadır. Ekici ve Saçkesen'in Türk destanlarındaki kadınlara dair yaptıkları sınıflandırmalarda, kadınların geleneksel ve aile içindeki rollerine odaklandığı görülürken, Akyüz ve Bars daha geniş ve farklı rollerin altını çizmektedir. Mesela Bars'ın sınıflandırmasındaki düşman kadın tipi, kadınların destan içerisinde olumsuz rolleri olabileceğini vurgularken yine bu kadın tipinin destan içerisinde kahramanı engelleyici, antagonist rollerde de olabileceğini göstermektedir. Türk destanlarındaki kadınlar ve onların destan içerisindeki rollerine dair yapılan bu sınıflandırmalar Türk destanlarının toplumsal cinsiyet rolleri hakkında bilgi verirken kadın karakterlerin destanlardaki işlevleri hakkında da kapsamlı bir anlayış sağlar.

Sibirya destanlarındaki (Hakas, Altay, Tuva, Yakut) kadın karakterler ve onların destan içerisindeki rolleri baz alındığında şöyle bir sınıflandırma yapılabilir:

1. Merkezî Kahraman Tipi Olarak Kadın
2. Anne Tipi Olarak Kadın
3. Eş Ya da Sevgili Olarak Kadın
4. Kız Kardeş
5. Bilge Kadın
6. Şeytanî Kadın

1. Merkezî Kahraman Tipi Olarak Kadın

Sözlü anlatılar incelendiğinde kadının, birçok rolde yer aldığı görülür: Anne, sevgili/eş, kardeş, lider... Kadınlar, genellikle kahramanın yolculuğunda önemli roller üstlenirken, bunun yanında çoğu zaman toplumsal kabullere ve kurallara karşı da mücadele etmek zorunda kalır.

Destan türünde genellikle erkek kahramanlar merkezi kahraman tipi olarak ön plana çıkar ancak, kadınların da merkezî kahraman tipi olarak yer aldığı destanlar da vardır. Sözgelimi; Altın Arı, Han Orba... gibi. Merkezî kahraman tipi kadın olan destanlarda kadın, çeşitli zorluklarla karşılaşırken güçlenir, erginlenir ve dönüşür. Kadın kahramanların erginlenme serüveni bazı noktalarda geleneksel kahramanın yolculuğundan farklılıklar gösterir. Kadınlar, erginlenme süreci içerisinde hem kendi içsel mücadeleleri hem de düşmandan gelen tehlike ve zararlarla mücadele etmek zorunda kalırken, diğer taraftan toplumsal norm ve beklentilerle de mücadele etmek zorundadır. Ancak, bu mücadeleler kadının güçlenmesini ve dönüşüp erginlenmesini sağlar.

Destanlarda, merkezî kahraman tipi genellikle bir kahramanın erginlenme yolculuğunu konu alır. Kahramanın erginlenme süreci, olağanüstülüklerle dolu yolculuğu ve mücadelesi hikâyenin çerçevesini oluşturur. Sağıroğlu'nun ifadesiyle; Sözlü kültürde gücü elinde tutan şey doğadır. Toprağa bağlılığın olduğu bu dönemlerde, ticaret keşfedilmemiş ve insan-tanrı ayrımı gerçekleşmemiştir (2022, s.95) Bu sebeple kahramanlar genellikle doğaüstü güçlere veya yeteneklere sahiptirler ve hem bireysel hem de kolektif olarak erginlenerek, toplumlarını ya da dünyayı kötülüklerden korumak ve kurtarmak gibi büyük bir ülküye hizmet ederler. Bu yolculuk

boyunca merkezi kahramanlar döngüsel bir zaman içerisinde içsel bir dönüşüm yaşarlar, bu kahramanın gelişim olgunlaşmasında ve karakterinin gelişiminde önemli bir role sahiptir.

Sözlü gelenekte anlatılar, kahraman üzerine kurguludur ve anlatı kahramanın etrafında şekillenir. Kahraman, toplumun kolektif bilincini yansıtır, beklenti ve ideallerini karşılar. Dolayısıyla kahramanı tahlil etmek, çağın ve toplumun bilinçaltını, beklentilerini, norm ve kurallarını anlamak ve değerlendirmek için gereklidir. Sözlü gelenek içerisinde toplumun kural ve normları cinsiyetler arasında farklılıklar göstermektedir. Bu noktada kahramanın cinsiyeti, toplumun beklentilerinde, kurallarında ve hikâyede farklılıklar meydana getirmektedir.

Mehmet Kaplan'ın Türk edebiyatında kadın kahramanları medeniyet devrelerine göre: "1) İslamiyet'ten önce ve göçebelik devrinde o, bu devrin ideal erkek tipi olan Alp tipine yaklaşır. Erkek gibi o da ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve icabında düşmanla kahramanca çarpışır. 2)Yerleşik medeniyete ve İslâmî kültür çevresine dâhil olduktan sonra kadın, erkek gibi ve erkekten daha fazla pasif bir karakter arz eder. Toprak ve din, insanları kendilerinden üstün tabiat veya tabiatüstü kuvvetlere bağlar. Bu devirde kadının kahramanca vasıflarını kaybederek bir haz ve aşk mevzuu olduğu görülür. 3)Batı medeniyeti tesiri altına girdikten sonra kadının ilkin edebiyatta, sonra hayatta beşerî hakları müdafaa edilir ve tamamıyla erkekle eşit bir seviyeye getirilir" (Kaplan, 2004, s. 39). Sınıflandırmasından yola çıkarak, destan kahramanı olan kadınların birinci gruba dahil olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü destan kahramanı kadınlar, erkek kahramanlar gibi at binen, kılıç kuşanan, yurdu için savaşan, savaşçı özellikler göstermektedir. Sözelimi; Altay destanlarında merkezi kadın kahraman Oçı Bala, yurdunu yağmalamaya gelen, hayvanlarını ve halkını kaçırmak isteyen düşman Kan Taacı Biy'le mücadele eder. Kan Taacı, Oçı Bala'nın yurdunu yağmalaması için oğlu Ak Calaa'yı gönderir. Oçı Bala, Ak Calaa'ya itaat etmek istemez, onunla savaşır ve onu öldürür. Oğlunu tekrar diriltten Kan Taacı, onu tekrar Oçı Bala'nın yurduna gönderir. Bunun üzerine Oçı Bala, Ak Calaa ile savaşıp onu ve askerlerini öldürür. Kan Taacı'nın Oçı Bala'yı yenme düşüncesi devam etmektedir. Oçı Bala bu sebeple Kan Taacı'nın yurduna gider kılık değiştirip sarayına girer ve Kan Taacı'yı sarhoş edip öldürür. Yurduna dönen Oçı Bala Kan Taacı'nın kurduğu engellerden gök boğayı öldürür, boğa bir dağa dönüşür. Oçı Bala da akşam yıldızına dönüşür (Dilek, 2007, s. 37-104). Hakas destan kahramanı Ak Çibek Arıg ise Ak Han ve Ay Huucın'ın yurduna saldırıp, çocukları Kanlı Kılıç'ı arayan Ay Molat ve Kızıl Tas ile savaşmak için bulunduğu kayadan çıkar. Ay Molat ve Kızıl Tas'ı yenip çıplak oğlanın peşinden gider. Çıplak oğlan Bay Sarı Han'ın otağına gider, Bay Sarı Han'ın oğlu Alp Saaday Ak Çibek Arıg ile evlenmek isteyince ikisi savaşır. Ak Çibek Arıg Al Saaday'ı, Kanlı Kılıç ise Bay Sarı Han'ı yenmişler. Bu sırada Ay Molat diriltmiştir. Ak Çibek Arıg ve Kanlı kılıç Ay Molat ve onun askerleri ile tekrar savaşır yenerler. Kanlı Kılıç, annesi Ay Huucın'ı kurtarır. Kanlı Kılıç'a Hıyan Arıg'ı alırlar. Kanlı Kılıç babasının yerine geçip halka hükmeder. Bir süre sonra Kanlı Kılıç, Ot Han'ın yurduna gitmek ister. Ak Çibek Arıg ona yapması gerekenleri söyler. Ot Han'ın kızı Ozıg Arıg, Kanlı Kılıç'a içki içirip sarhoş eder, Kanlı Kılıç'ın gitmesini istemez. Ozıg Arıg, Ay Molat'ı tekrar diriltip çağırır. Ay Molat, Kanlı Kılıç'ı öldürmek üzereyken Ak Çibek Arıg yetişip, onlarla savaşır. Kanlı Kılıç'ın doğan kızı da büyüüp yardıma gelir. Ay Molat'ı atlarının kuyruğuna bağlayıp yurtlarına götürürler. Yurda gidince halkı toplayıp Ay Molat'ı öldürürler. Ak Çibek Arıg ölüm zamanının yaklaştığını hissedince ak kayanın yanına

gidip kayanın içine girer ve ölür (Arıkoğlu, 2007, s. 140-164). Hakas destan kahramanı Han Orba destanında ise Han Orba ve kardeşi Han Mirgen anneleri tarafından, düşmandan zarar görmemeleri için çiçeğe dönüştürülürler. Altın Harlıh'ın gelişiyle tekrar insana dönüşürler. Han Mirgen ailesini kurtarmak için Hara Molat'ın yurduna gidince yurdun idaresini Han Orba'ya bırakır. Han Mirgen, Hara Molat'la savaşır onu öldürür, daha sonra kardeşi Hara Hushun ile dövüşür ve onu da öldürür. Hara Molat'ın kız kardeşi gelir Han Mirgen ile dövüşür, Han Mirgen'in yanına Altın Harlıg gelir. Han Mirgen anne ve babasını kurtarıp yurda döneceği sırada atı şeytanlar tarafından kaçırıldığı için Altın Harlıg atın peşine düşer fakat tüyleri kopar. Han Mirgen bir su kenarında dinlenirken su iyisi Sarı Tamcıl gelir Han Mirgen'le dövüşür, bu dövüşte Han Mirgen çok güç kaybetmiştir. Altın Harlıg kaz yumurtası yedirince Han Mirgen eski gücüne kavuşur ve Sarı Tamcıl'ı öldürür. Atı olmadığı için yürüyerek giden Han Mirgen yolda bir ev görür. Bu evin içerisinde çıplak bir kız vardır, bu kız Han Mirgen'e yılan eti yedirir. Bu eti yiyince kız güzeller güzeli bir kıza dönüşür. Han Mirgen yılanı binip gökyüzüne yükselir fakat atını bulamaz. Han Orba, Han Mirgen'in yanına gelir, birlikte yılanı binip yurtlarına gelip alp uykusuna yatarlar. Uyanınca, Altın Harlıg, Altın Çaçah'ın yardımı ihtiyacı olduğunu söyler ve yardım için yola çıkarlar (Aktaş, 2011, s. 33-99). Ak Çibek Arıg, Han Orba, Oçı Bala kadın destan kahramanları çerçevesinden bakılınca, kadın kahramanların, savaşçılık olarak erkek kahramanlardan farklı olmamasına rağmen, merkezi kahramanın kadın olduğu destanlarda hikaye farklılıklar göstermektedir. Bu destanlarda kadın kahramanların, erkek kahramanlar gibi eş aramak, intikam almak... gibi nedenlerle yurtlarından çıkmadıkları görülür. Merkezi kahramanı kadın olan destanlarda kahramanın yurduna bir müdahale olursa, düşman yurduna gelirse kadın kahramanın savaşa girdiği görülür. Diğer bir fark da erkek kahramanlar destanın sonunda evlenirken, kadın kahramanlar evlenmez. Bu farkları oluşturan, kadın ve erkeğin doğasından gelen farklılıklar olabildiği gibi, toplumun kadın ve erkek kahramandan beklentilerinin farklı oluşundan kaynaklı da olabilir.

2. Anne Tipi Olarak Kadın

Çocuğun varlığında ve bu varlığını devam ettirebilmesinde öncelikli olan anne, çocuğun fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının temininde de önceliklidir. Bu sebeple çocuk, maddi ve manevi ihtiyaçlarını temin etme bakımından anne ile ilişkilidir. Bu ilişki hem çocuk için hem de anne için sadece ihtiyaçların karşılanması ile sınırlı değildir, çok daha derin bağları içerisinde barındırır. Anne olgusu yaşamın doğum-hayat ve ölüm düzleminin başlangıcıdır. Çocuğun anne karnına düşmesi ile doğum ve ölümlülük kavramları ortaya çıkarken, hayat boyu sürecek bir anne çocuk ilişkisinin de başlangıcını var eder.

Jung, anne olgusunu psikolojik bir sembol olarak yorumlayarak "anne arketipi" olarak adlandırır. Bu arketip, ortak ve evrensel bir yapı olarak toplumun her kesiminde ve dünyanın her yerinde aynı şekilde değerlendirilen bir unsurdur. Bu sebeple Jung çocuk psikolojisi üzerindeki tüm etkilerin tek kaynağının sadece kişisel anne değil, aynı zamanda anneye atfedilen arketipler olduğunu vurgular (Jung, 2021, s. 24). Anne arketipi, anneliğin içerisinde barındırdığı ortak duygu ve hassasiyetler bütünü olan özellikleri temsil etmektedir. Bu olgu içerisinde sevgi, şefkat, besleme, doğurma... gibi bir çok özelliği içinde barındırır da çok farklı tezahürlerde de karşımıza çıkabilir. Nitekim dişil gücü itibarıyla hayatı var eden, dönüştüren ve devamlılığını sağlayan bir güç olarak

hayatla ve toprakla ilişkilendirilir. Campbell, tıpkı toprağın bitkileri doğurduğu gibi, kadının da çocuk doğurduğunu belirtir. Ayrıca bitkilerin onları doyurduğu gibi, kadın da çocuğunu besler. Yani, kadının sihri ile toprağın sihri aynıdır ve birbirleriyle bağlantılıdır. Bedenlere hayat veren ve onları besleyen enerjinin kişileşmiş hali, buna uygun olarak, dişidir. (Campbell, 2023, s, 217) İfadesiyle toprak, hayat ve anne arasındaki bağlantıya dikkat çeker. Bütün bu özellikleri sebebiyle anne, çocuk ve hayat, nesil ve devamlılık arasındaki ilişkinin mimarıdır.

Arketipler toplumun kolektif şuuraltının ve bilinçdışının çeşitli şekillerde ve biçimlerde dışavurumudur. Anne arketipi de anlatıda olumlu ya da olumsuz şekillerde yansıtılabilir. Fakat Sibirya destanlarında anne arketipi genellikle olumlu bir arketip olarak yer alır. Anne, hem kahramanın fiziksel varoluşunu sağlayan kişi hem de hikâyeyi başlatan kişidir. Kahramanın hikâyesi içerisinde anne, doğurup var eden, besleyen, koruyan ve rehberlik eden roldedir. Söz gelimi; Yakut destan kahramanı Taas Kudustay Bahadır'ın yavuklusu Sariadıman Kuo'yu, Hariacılan Bergen kaçıtır. Hariacılan Bergen ve Taas Kudustay Bahadır ile üç yıldan fazla savaşır fakat Taas Kudustay Hariacılan Bergen'i öldüremez. En sonunda annesinden yardım istemeye gider. Annesi şunları söyleyerek onu yönlendirir ve usul konusunda da akıl verir:

“Sihiriyle tanınan
Dünyalardan geçersen
Tam buradan,
Uçar kanatlının
Üç kez tüy değiştirip
Vardığı yerde
Dört ayaklının
Yolda dört kez gebe kalıp
Çoğalıp vardığı yerde
Uot Kudustay kadın şaman diye
Birisi var diyorlar
Oraya gidip
Beş parmak hediyeli
On parmak ikramlı varıp
İstemeyi denesen
Nasıl olurdu?” (Ergun 2013, s. 789-791).

Destanda görüldüğü gibi anne birey için yönlendirici işlevdedir. Diğer taraftan anne, kahramanın hem içsel duygularını hem de sosyal ilişkilerini düzenleyen, onaylayan ve güven sağlayan bir rol üstelenir. Bu sebeple kahramanlar büyüme ve olgunlaşma dönemlerinde annenin onayına muhtaçtır. Kudretli Er Sogotoh, anne ve babasına gelip “Haydi artık / Anam babam, / İyi alkışınızı, / Omuzuma salın. Haydi” deyip durur (Ergun, 2013, s. 575). Örneğinde olduğu gibi, annenin duası yani onayı ve içsel sezgileri destan kahramanına güven vermektedir.

Anne kahraman için onaylayan ve güven veren özelliklerinin yanında bazı destanlarda hikâyeyi etkileyen bir roldedir. Söz gelimi; Hakas destan kahramanı Han Mirgen Hara Targah anasının “Sevgili yavrum Han Mirgen, yiğit kişi baba yurdunda huzurlu yaşamadı. Er kişiye ana

yurdunda güzel bir hayat olmadı. Sevgili yavrum Han Mirgen, buradan uzakta bulunan dokuz neslin o tarafında, Kara Doru atlı Hazır Han kan içici, kötü niyetli, Halkı boyu titretiyor, halkına eziyet ediyor.” (Aktaş, 2011, s. 135-136) sözleriyle kahramanı, halkına zulmeden Kara Doru atlı Hızır Han ile savaşmaya gönderen annedir. Kahraman, annesinin telkinleri ile halka huzur getirmek üzere Hızır Han ile savaşmaya gider.

Sibiryada destanlarında kahraman anne tarafından korunduğu ve güven verildiği gibi anneyi de korumak ona güven vermek ister. Söz gelimi; Yakut destan kahramanı Demir Kır atlı Kömüs Kırıktay, annesi Tunalıkaan Kuo’yu kaçırarak Taas Caantaar Dara Buuray ile dövüşüp, onu öldürerek “büyük kemiğiyle dünyadaki eğrilikleri düzledi/ küçük kemikleriyle Dünyadaki çukurları doldurdu ve “anasını alıp, çok güzel/ Ağzı dualının duası gibi, Usta toyukçunun toyuğu gibi/ Doğduğu ilk dünyasına, büyüdüğü dünyasına, çıkıp gelmişti” (Ergun, 2013: 645). Kahraman Kömüs Kırıktay, annesinin kaçırılması sebebiyle, onu düşmandan kurtarmak ve korumak için savaşmıştır. Sibiryada destanlarında annenin olumlu bir role sahip olduğu görülmektedir. Destan kahramanı ve anne arasında önemli bir bağ olduğu görülmektedir. Destan kahramanı anneyi korurken, anne de kahramanı severek, yönlendirerek ve onu onaylayarak bu bağı sağlamlaştırmaktadır. Destan kahramanı için anne, onaylanma ve kabul görme duygusunun tatmin edildiği kişidir.

3. Eş Ya da Sevgili Olarak Kadın

Kadın ve dişi tezahürlerinden biri de eş ya da sevgili tezahürüdür. Diğer kadın tezahürlerinde olduğu gibi eş ya da sevgili de kadın ve dişi olgusunun özelliklerini barındırmaktadır. Destan kahramanı için eş ya da sevgili erginlenme aşamasında yola çıkış sebeplerinden biridir. Dolayısıyla kahramanın erginlenme süreci içerisindeki önemli sınavlarından biri eş ya da sevgilidir. Sibiryada destanlarında eş ya da sevgili olarak görülen kadınlar çeşitli rollerde olabilmektedir.

Evlilik, toplum tarafından kutsanmış geçiş dönemlerinden biridir. Destan kahramanı toplumun beklentilerine uygun şekilde biriyle evlenmek ister. Sibiryada destanlarında evlilik, kahramanı yurdundan çıkaran sebeplerden biridir. Kendisine uygun görülen eşi bulmak için kahramanın savaşması veya düzenlenen yarışını kazanması gereklidir. Söz gelimi; Ak Biy destanında Altın Koo evlenmek isteyince, annesi kutsal kitaba bakar ve Cüs Kezer’in kız kardeşiyle evlenmesinin uygun olduğunu söyler. Altın Koo, Cüs Kezer’in yurdunda gider fakat Cüs Kezer, Altın Koo bütün yarışları kazanmasına rağmen Altın Koo’yu zehirleyip kardeşini Kolcu Mize ile evlendirir. Bundan sonra Altın Koo ile Kolcu Mize arasında savaş başlar. Altın Koo, bu savaşta yenileceğini anlayınca Üç Kurbustan’ın adını anar. Tanrı ona ilaç, ok ve yay indirir. Altın Koo bu ilaçla güçlenip Kolcu Mize’yı yener ve Cüs Kezer’in kız kardeşiyle evlenir (Dilek, 2007, s. 381-392)

Kahramanın eşi olan kadınlar genellikle gökyüzünden veya yeryüzünden seçilmiş kadınlardır. Bu seçim zaman zaman kutsal kitaba bakılarak yapılır. Bu uygulama, hem eş olacak kadını hem de kahramanın evliliğini kutsamak içindir. Destan kahramanının olağanüstülüğü karşısından toplumun beklentisi eşinin de kahraman kadar olağanüstü özelliklerde olmasıdır. Söz gelimi; Hakas destan kahramanı Han Mirgen Ay Huucın destanında ablası ile birlikte yaşarken Kız Han ablası, Alp Han kızın, Han Mirgen’in karısı olacağını, fakat Alp Han Kız gelirse savaşı onun kazanacağını, Han Mirgen giderse savaşı onun kazanacağını söyler. Ablasının bu sözü üzerine Han

Mirge Alp Han kızını almak için hazırlığını yapıp yola çıkar. Alp Han Kız evlenmek istemeyince Han Mirgen ile savaşır, Han Mirgen'e yenilince de evlenmeye razı olur (Arikoğlu, 2007, s. 422-424). Han Mirgen, evlenmek istediği kızla savaşarak onu elde eder. Bu durum eş olarak seçilen kızın da en az kahraman kadar savaşçı olduğunun bir göstergesidir. . Altay destan kahramanı Temene Koo, annesi Bargaa Bagay'a "Hayvanın vahşisi tüylü yaratılmış, İnsanın kendisi eşli yaratılmış. Karatı Kağan'ın yurduna gidip geleyim dedi. Kızı Kara Taacı'ya dünür olayım" dedi ve Karatı Kağan'ın yurduna doğru hızla yola çıktı. Burada Temene Koo'nun sınavı Karatı Kağandır. Karatı Kağan, Temene Koo'ya çeşitli görevler verip, bu görevleri başardığı takdirde kızını alabileceğini söyler ve çeşitli görevler verip hileler yapar. Hatta Temene Koo'nun yurdundan kızını almaya kalkar. Bunun üzerine Temene Koo Kağanın yurdunu yok eder ve Kağanı Öldürür (Dilek, 2007, s. 372-381). Karatı Kağan, kızını için kahramanın bazı görevleri yerine getirip kendini ispat etmesini ister fakat kızını vermemek için de bazı hilelere başvurur. Kahramanın bu görevleri yerine getirmesi, onun eşini elde etmesinin şartıdır. Kahraman bu şekilde kendisini ispat ederek eşine ulaşabilir.

Destan kahramanının evlilikleri bazı sıra dışılıklar barındırmaktadır. Kahraman, toplum nezdinde olağanüstülükler barındıran bir kişi olarak görülür, Bu sebeple eşinin ve evliliğinden de beklenen budur. Diğer taraftan, kahramanın evliliğinin topluma ve kahramana hizmet etmesi beklenir. Evlilik, kahramanın erginlenme serüveni içerisinde onu olgunlaştıran, macerayı başlatan bir işlevdedir. Ayrıca evlenen kadın da savaşçılığı, gücü, zenginliği ya da bir takım güçleri ile kahramanın destekçisi olacaktır.

Destan kahramanının eşleri genellikle olumlu bir işlevdedir fakat olumsuz işlevde olan eşler de vardır. Söz gelimi; Söz gelimi; Kan Altın, tanrı Ülgen'in kızı Altın Çaçak ile evlidir. Altın Çaçak, gökyüzüne çıkıp atası Ülgen'le görüşür ve yer altı mahlûklarının Kan Altın ve yurduna zarar vereceğini öğrenip, eşini uyarır. (Dilek, 2007, s. 355) Altın Çaçak, tanrı Ülgen'in kızı olarak kutsanmış bir kadın rolündedir. Kahramanı yer altından gelecek tehlikelere karşı uyarır ve onu yönlendirir. Diğer taraftan Han-Hülük'ün karısı Say-Kuu, Kögeldey-Mergen'e birlikte yaşamayı teklif eder. Kögeldey-Mergen, Han Hülük'e ihanet edemeyeceğini söylese de bir süre sonra ikna olur. Avdan dönen Han-Hülük'e karısı, kardeşinin hastalandığını söyler. Han Hülük birkaç kez bu sebeple yola çıkar. En sonunda karısı, kardeşinin iyileştiğini söyler ve bunu kutlamak için rakı içerler. Karısı, Han-Hülük'e zehirli rakı içerir. Daha sonra Kögeldey Mergen çıkar ve Han Hülük ile kapışırlar. Kögeldey Mergen ve Say-Kuu, Han Hülük'ü Altmış kulaçlık bir çukura kapatıp, çukurun ağzını Bolçaytlıg Bora Tey ile tıkar (Ergun ve Aça, 2005: 153-217). Han Hülük ise kocasına sadakatsizlik edip, Kögeldey Mergen ile birlik olup onu öldürmeye kalkar. Sibiryada destanlarında eş genellikle olumlu rollerde, kahramana destek olan, hem iyileştirici gücüyle hem de savaşçılığıyla kahramana sınavlar yolunca yardımcı olan kişidir. Bazı destanlarda ise kahramana zarar veren, onu yalnız bırakan ve hatta düşman ile iş birliği yapan hain ve sadakatsiz kişidir.

4. Kız Kardeş

Sibiryada destanlarında kız kardeş, kahraman ile aynı kaygıları taşıyan, aynı hedefte buluşan kişi olarak yansıtılır. Kahramanın savaşlarında kız kardeşi yardımcı bir roldedir ve kahramana daima destek olur. Söz gelimi; Bora Şeeldey, rüyasında gördüklerini ağabeyi Boktu Kiriş'e anlatır ve her ne olursa olsun üç gün çadırdan çıkmamasını, eğer çıkarsa öleceğini söyler. Boktu Kiriş

çadırda birkaç gün geçirdikten sonra sıkılan Boktu Kiriş çadırdan çıkar ve atından düşerek ölür. Bora Şeeldey onu bir kaya içerisine defnedir. Bir süre sonra üç kuşun Boktu Kiriş'in adını söylediğini fark eder. Bu kuşlar üç göğün üstündeki üç kızmış. Üç kağanın kızları için bir yarış düzenleniyor ve bu yarışa Boktu Kiriş davet ediliyormuş. Boktu Kiriş öldüğü için, Bora Şeeldey ağabeyinin kılığında yarışa gider ve üç kızla evlenmeye hak kazanır. Üç kızı da yanına alıp yurduna gelen Bora Şeeldey, çeşitli ilaçlarla Boktu Kiriş'i diriltir. Kendisi de bir tavşana dönüşüp ormana kaçar (Ergun ve Aça, 2004, s. 244-414). Bora Şeeldey ağabeyi Boktu Kiriş'i korumak ister, hatta Boktu Kiriş'in ölümünün anlaşılmasında için onun kılığında yarışlara katılıp ona eş kadınlar kazanır. Savaşçılıkta ağabeyinden geri kalmasa da, o döndüğünde hiçbir şekilde onun iktidarını sarsacak şekilde davranmaz.

Kahramanın yolculuğunu başlatan kişi bazı destanlarda kız kardeşidir. Kız kardeş genellikle kahramanı evlenmesi için yönlendiren, anne babasının yokluğunda kahramanı büyüten ve koruyan kişidir. Bu rollerde kız kardeş, aslında anne arketipinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Söz gelimi; Kara Kuzgun destanında anne ve babasını bilmeyen iki kardeşten biri olan Kara Kuzgun'na ablası bakıp büyütür hatta adını da "Sevgili kardeşim, adını-lakabını vereyim; Altın Arıç ablalı, Ay Kara atlı Kara Kuzgun olacaksın" (İlgın, 2008, s. 25) diyerek ablası verir. Kahramanın evlilik zamanına ve hatta eşine karar veren ve bu konuda kahramanı yönlendiren kişi de kimi zaman kız kardeşidir. Söz gelimi; Kağan Mergen'dir. Kağan Mergen, evlenmek isteyince ablası Yiğit Şaday'ın kızı Altın Kök'ün uygun olduğunu söyler. Hakas destan kahramanı Han Mirgen Ay Huucın destanında ablası ile birlikte yaşarken Kız Han ablası, Alp Han kızın, Han Mirgen'in karısı olacağını, fakat Alp Han Kız gelirse savaşı onun kazanacağını, Han Mirgen giderse savaşı onun kazanacağını söyler. Ablasının bu sözü üzerine Han Mirge Alp Han kızı almak için hazırlığını yapıp yola çıkar. Alp Han Kız evlenmek istemeyince Han Mirgen ile savaşır, Han Mirgen'e yenilince de evlenmeye razı olur (Arıkoğlu, 2007, s. 422-424).

Kız kardeş bazı destanlarda olumsuz bir figür olarak karşımıza çıkar. Kahraman, kız kardeşi tarafından kandırılabilir ya da ihanete uğrayabilir. Söz gelimi; Aldın-Çaagay, kız kardeşinin ihanetine uğrar ve ona kızgındır. Bu sebeple silahlarını kuşanıp atına biner ve Kaptazın-Kara'nın obasına hışımla saldırır ve Kaptazın-Kara'yı öldürür. Ablası da, Kaptazın-Kara ölünce oba halkını ve malını alıp obasına dönmek için yola koyulur. Obaya yaklaştıklarında Aldın-Çaagay, yanındakilerini kondurup tek başına obasına gelir. Obadan giden kızın tekrar obaya gelmesinin törelere aykırı olduğunu söyleyen Angır-Çeçen, konaklayanların yanına varıp ablasını yol ağzına bağlar ve hayvanlara çiğneterek öldürür. Ablasının küçük parçaları sinek ve böceğe, büyük parçaları yılan ve kurbağaya dönüşür (Ergun Aça, 2004, s.545). Kan Pergen, yurduna dönüp karısı ile kendilerine yeni bir ev yapar. Ablası Kağan Argo kardeşini eve çağırır ancak karısı ve Kağan Alp gitmemesi için onu uyarır. Böylece Kan Pergen yerine Kağan Alp gider. Kağan Alp sarhoş olup dışarı çıkar. Giderken attan düşüp ölür. Ardından Kan Pergen kız kardeşinin evine gider. Kağan Pergen sarhoş olup dışarı çıkar. Bu esnada Kağan Argo ile Kara Mos tüm halkı ve malların alıp gider. Karısı Kağan Pergen'i görür ve gökten bir kız inip Kağan Pergen'i ve Kağan Alp'i iyileştirir. Önce Kağan Alp, ardından Kağan Pergen malının peşinden gider. Kağan Argo'nun yurduna gelip

burada savaşmaya başlarlar. Kağan Pergen kız kardeşini ve kocasını öldürür. (Ergun,2006, s.426-433).

Destan kahramanları, evini, yurdunu, ailesini korumakla görevlidir. Kahramanın sınavlar yolunda karşılaştığı zorluklardan biri de ailesinden birinin kaçırılması ya da öldürülmesidir. Bazı Sibirya destanlarında kahramanın, kız kardeşinin kaçırılması üzerine savaştığı ya da kaybolan kız kardeşini aradığı da görülmektedir. Söz gelimi; Kökin Erkey, kız kardeşini kurtarmak için yola çıkar. Kız kardeşini yer altında yaşayan Celbis Sokor'un kaçırdığını öğrenince Kökin Erkey, Añçı Mergen ile birlikte yer altına iner. Celbis Sokor'un iki oğluya savaşa girer, onları yenemeyeceğini anlayınca, atı Temir Çookır'ı yardıma çağırır ve atının yardımıyla savaşta galip gelir. Añçı Mergen ile Kökin Erkey, Celbis Sokor'un yurdunu dağıtıp, yedi nesildir yer altına indirdiği halkı da kurtarıp Temir Çookır'ın kuyruğuna takılıp yurda dönerler (Dilek, 2002, s.176-196).

5. Bilge Kadın

Bilge Kişi arketipi, toplumların kültür ve geleneklerinde kahramanın doğru bilgiye ulaşmasını sağlayan, onu yönlendiren ve ona doğru yolu gösteren yardımcı bir arketip olarak karşımıza çıkar. Bu arketip erkek ya da kadın cinsiyetinde farklı görünümlere sahiptir. Bazı destanlarda büyücü bir kadın, bilgili ve tecrübeli ihtiyar bir kadın şeklinde tezahür edebilir. Bilge arketipi, Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji teorisinde tanımladığı kolektif bilinçdışının evrensel sembollerinden biridir. Bu arketip, genellikle yaşlılık, deneyim, şifacılık, bilgelik ve sezgi ile ilişkilendirilir. Bilge arketipi kahramanın erginlenme yolunda karşılaştığı engelleri aşmasını sağlarken, onu yönlendirir ve hem fiziksel hem de ruhsal anlamda şifalandırır. Bu arketip toplumun bilgi ve tecrübeye verdiği değerin bir görünümüdür. Bilge kadın, kahramanın kendisi tanıma ve dönüştürme gücünün simgesel bir ifadesidir.

Bilge Kadın, kahramanın erginlenme yolculuğunda ona yol gösteren, bir yiyecek ve içeceklerle erginlenmesini sağlayan ya da bir tehlikeyi haber verip kahramanı koruyan bir işlevde olabilir. Söz gelimi; Alday- Buuçu destanında Han- Buuday'ın ağaç kabuğundan çadırın eşliğinde gördüğü bir kadın sandığından sarı bir şey çıkarıp kahramana verir ve bu şeyi atı ile birlikte yemesini ister. Han Buuday onu yiyip, atıyla birlikte gençleşir. Bu kadın daha sonrasında Uzun Sarıg Kağan'ın yurduna yarışmaya giden kahramana öğüt verir ve onu olabilecek tehlikelere karşı da uyarır (Ergun ve Aça, 2004, s. 240-241). Kadın, kahramana sütünden yaptığı sarı şeyleri vererek onun erginlenmesini sağlama işlevini yerine getirmiştir. Ak Kağan destanında Altın Taycı ablası ve atı yurdundan götürülünce, hangisini kurtarmaya gideceğini bilemez ve Pokay Sarıg koca karıya fikrini sorar. Koca karı "Sen ak kula atın yoluna gidersin. Yiğit cesur Altın Tana ablanın arı gücü yeter" (Ergun, 2006, s. 167) diyerek Altın Taycı'yı yönlendirip ona yol gösterme işlevini yerine getirir.

Bilge kadın, destanda farklı özelliklere sahiptir. Yol gösterici ve bilge olmasının yanında şifacılık özelliklerine de sahiptir. Bu özellikleri sayesinde hastalanan ya da yaralanan kahramanın iyileşmesini sağlar. Bu özellikleri taşıyan kadın, bazı destanlarda ölen kahramanı diriltme ve sağaltma gibi işlevlerde de görülebilir. Kan-Ceren Attu Kan-Altın destanında Kan Altın uzun süre yemek yememiş ve bitkin düşmüştür. Kan Altın Otururken ocağın ateşini yakamayan ihtiyar bir kadına yardım eder. İhtiyar kadın, Altın kağana nohut ve arpa kavurur ve Altın Kağan'a "Güçlü kuvvetli olayım dersin, keçi sütü iç. İçine ılık kursak olsun, artığı gübre olsun. Titreyerek ölmeyim

dersen domuz etini ye. Doyurucu kursak olsun, çıkanı gübre olsun. Umutsuza ne olsun. Devenin sütünü iç bağırsağına doldursun, karnını doyursun. Kötü görme hiçbir zaman Öküz etini ye, tereyağı, kurut ye..." (Dilek, 2007, s. 336) sözleriyle bilge kadın, kahramanın fiziksel sağlığını korumak ve devamlılığını sağlamak için nasihatte bulunur.

6. Şeytanî Kadınlar

Destan kahramanlarının erginlenme macerasında açık ve kapalı düşmanları vardır. Kahraman düşmanları ile mücadele ederken, kendi nefsi ile de mücadele etmektedir. Şeytanî kadınlar destan kahramanını baştan çıkarmaya çalışarak, ona zarar vermek ya da onu yenmek isterler. Bu savaş örtük ve gizli bir şekilde yürür. Kahramanın karşısında korkunç canavarlar, yer altı dünyasının kötü karakterleri değil, güzelliğiyle büyüleyen, şehvetli, misafirperver kadınlar vardır. Bu kadınlar silah gücü ve fiziksel güç kullanmadan kahramanın karşısına çıkarlar fakat karşısına çıkmış bir düşman gibi görünmezler.

Şeytanî kadınların bazı olağanüstü özellikleri vardır. Bu kadınlar herhangi bir şeye dönüşebilir, sihir ve büyü yaparak zarar verebilirler. Söz gelimi; Kudretli Er Sogotoh'a Orta dünyadan kızlar gelip "Out Urbalcın bahadır karını tutsak tutuyor" diyerek içeri alırlar. Kudretli Er Soğotoh karşısında eşini görür ve onunla birlikte olur. Fakat sabah uyandığında bedeninin yarısının kesildiğini sadece kemiğinin kaldığını görür. Uot Çolboday adlı kadın şaman, Er Sogotoh'un karısına dönüşüp, ondan hamile kalmıştır (Ergun, 2013, s. 675-681). Baştan çıkarıcı kadının özellikleri arasında görünümünü değiştirebilmek ve karşısındaki kişinin aklında karmaşa yaratmak vardır. Şeytanî kadınlar, kahramanı engellemek için baştan çıkarıcı olabilir. Bu kadınlar, baştan çıkarıcılığını kullanarak bir arzu nesnesi haline gelir ve kahramanın gücünü kırmaya ve hatta yok etmeye çalışır. Bu kadınlar, erkek kahraman için gerçek kimliklerinin dışında arzulanabilir güzellikte bir nesne yaratıp onu büyüleyerek onunla savaşır ya da zarar verir. Fakat bu savaşı o kadar silikleştirirler ki, erkek kahraman bir savaşta olduğunu anlamaz. Bu sebeple de erkek kahraman için bu savaş zor ve bilinmezliklerle doludur.

SONUÇ

Sibirya destanlarında kadınlar özellikleri ve işlevleri bakımından destanların zengin anlatı yapısında merkezi bir konuma sahiptir. Bu destanlarda kadınlar, yan karakter olmanın ötesinde, destanların gelişiminde ve kahramanlık unsurlarının vurgulanmasında kritik roller üstlenmiştir. Kadın karakterler, destan içerisinde genellikle bilge, şifacı, yol gösterici, güçlü, savaşçı ve cesur figürler olarak betimlenir. Onlar, kahramanların eşleri, kardeşleri veya anneleri olmanın ötesinde, aynı zamanda destanda bağımsız bir birey olarak kendi maceralarını da yaşayıp aynı zamanda toplumsal düzenin kurulmasında ve korunmasında aktif rol oynar.

Kadınların, destan içerisindeki rolleri ve maceraları toplumun kadına bakış açısını ve kadınların toplumsal hayattaki yerine dair önemli bilgiler verir. Sibirya destanlarında gördüğümüz kadın karakterlerin bilgeliği, şifacılığı ve sezgisel birtakım güçleri, toplumsal hayatta kadına saygı gösterildiğinin ve değer verildiğinin bir göstergesidir. Özellikle kadın karakterlerin kahramanın ruhsal ve toplumsal rollerini kazanmasındaki etkileri düşünüldüğünde, kadınların destandaki maddi ve manevi otorite sahibi oldukları görülür.

Bu çalışmada, Sibirya destanlarında kadınların toplumsal ve sosyal rolleri, temsil edilme biçimleri ve sahip oldukları güç ve özellikler incelenmiştir. Çalışmada görüldüğü üzere Sibirya destanlarında kadınlar pasif değil aksine oldukça etkin ve güçlü bireylerdir. Onlar, destanların hem görünmeyen kahramanları hem de toplumsal yapı taşlarıdır. Bu yönüyle Sibirya destanları, Türk kültüründe ve sosyal yaşamında, milletin ve toplumun değerlerinin korunmasında kadınların etkin bir rolde olduklarını göstermektedir. Destan kadınlarının özellikleri ve topluma katkılarının incelenmesi kadınların tarihsel süreç içerisindeki değişimlerini takip edip anlamak adına önemlidir.

Sonuç olarak, Sibirya destanlarındaki kadın karakterlerin incelenmesi, bu destanların derinlikli bir kültürel analizi için vazgeçilmezdir. Kadınların rolü ve temsil biçimleri, bu destanların içerdiği toplumsal ve kültürel değerleri, kadınların tarih boyunca üstlendikleri çeşitli rolleri ve toplumsal gelişimdeki katkılarını anlamak açısından önemli bir kaynaktır. Bu bağlamda, Sibirya destanları, kadınların tarihi ve kültürel mirasının anlaşılması için zengin ve kıymetli bir hazinedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Erhan (2011). *Hakas Destanları 3: Han Orba*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akyüz, Çiğdem (2010). "Manas Destanı'nda Alp Kadın Tipi". *Mukaddime*, 1, 169-180.
- Arıkoğlu Ekrem (2007). *Hakas Destanları 1*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bars, Mehmet Emin (2014a). "Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın Tipleri" *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 3, 122-140.
- Campbell, Joseph (2023). *Mitolojinin Gücü: Kutsal Kitaplardan ve Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikâyeler* (MediaCat, İstanbul).
- Dilek, İbrahim (2002). *Altay Destanları 1*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Dilek, İbrahim (2007). *Altay Destanları 2*. (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).
- Ekici, Metin (1999). "Anadolu Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler". *Millî Folklor*, 44(11), 10-17.
- Elçi, D. Ö. (2018). Batı Ve Doğu Mitolojilerinde Kadın İmgesi: Tanrıça'lar. *Atlas Journal*, 4(11), 826-840.
- Ergun Metin (2006). *Şor Kahramanlık Destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergun Metin (2013). *Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, Metin ve Aça, Mehmet (2004). *Tıva Kahramanlık Destanları I*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergun, Metin ve Aça, Mehmet (2005). *Tıva Kahramanlık Destanları II*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İlgın, Ali (2008). *Hakas Destanları 2: Kara Kuzgun*. Ankara: TDK Yayınları.
- Jung, C. G. (2021). *Dört Arketip*. Zehra Aksu Yılmaz (Çev.). (Metis Yayınları, İstanbul).
- Kaplan, Mehmet (2004) *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, Tip Tahlilleri 3*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Saçkesen, Ahmet (2007). "Er Tabıldı Destanında Kadın Tipler" *Turkish Studies*, 2/3, 489-495.
- Sağıroğlu, Birsal (2022). "Dünya Güzeli Masalında Sözlü Kültürün İzleri: Tekrarlı Yapılar Ve Döngüsel Zamanlar". *Millî Folklor*, 17/133, 92-101.

OKTAY YİVLİ

Kırk Yama

AŞK, EDEBİYAT ve ÖTEKİ ŞEYLER

 Günce Yayınları

Mahmut Babacan

Üniversiteler İçin

Türk Dili Kompozisyon Bilgileri

 Günce Yayınları

8. BASKI

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

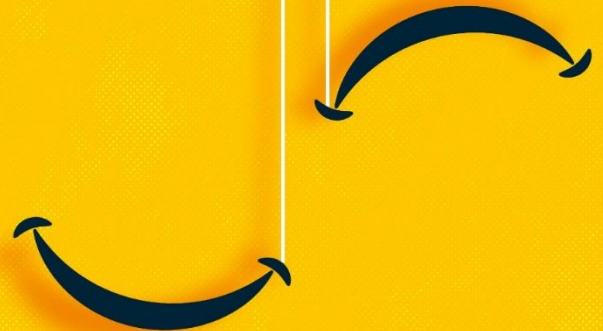

 Günce Yayınları

DR. MUSA ERASLAN

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE

MİZAH VE İRONİ

 Günce Yayınları